

LIBER OCTAVUS.

HISTORIA PHILOSOPHIÆ.

CAPUT PROEMIALE.

In Historia Philosophiæ prænoscere oportet ejus notionem, finem, legem, divisionem.

Notio Historiæ Philosophiæ in eo sita est, quod sit *ordinata narratio originis et evolutionum philosophiæ*. Unde ad eam spectat exponere quid ratio humana propriis viribus excogitaverit circa summa illa objecta, quibus integra Philosophia continetur, Deum, nempe, mundum, hominem.

Finis duplex assignari potest Historiæ Philosophiæ: alter *proximus*, qui est cognitio rationalis systematum Philosophiæ, seu notitia conatum (esfuerzos) rationis-humanæ ad veritatem naturalem detegendam, simulque causarum, effectuum, et relationum præfatorum systematum. Finis alter qui *remotus* potest dici, est cognitio et amplexus veritatis. Enimvero, ex notitia et collatione rationali systematum Philosophiæ, errorem ejusque causas vitare, simulque veritatem agnoscere discimus. Unde merito D. Thomas: «Hoc quidem ad duo erit utile: primo quia illud quod bene dictum est ab eis, (philosophis) accipiemus in adjutorium nostrum. Secundo, quia illud quod male enuntiatum est, cavemus (1).»

(1) *De Anim.*, lib. 1.º, lect. 2.º

Lex hujus Historiæ eadem est ac lex historiæ universim sumptæ. Veritatem igitur in primis sectatur, ac summo opere cavendum ne in exponendis philosophorum doctrinis et systematibus, non quid ipsi revera senserint, sed quid sibi videatur vel velit eos sensisse, historicus exponat. Unde a præconceptis aut præjudicatis opinionibus, sicut et ab affectibus voluntatis, animum avertere debet qui Historiam Philosophiæ conscribendam suscipit. Ubi obiter notandum, Philosophiæ Historiam integram fusiori calamo scribere difficillimum esse opus, quippe id perfici congrue nequit nisi cunctorum philosophorum philosophica opera perlegerit, ac simul ea conferre ac scientifice dijudicare quis aptus inveniatur: res profecto hominis vitam et vires proculdubio superans.

Divisio Historiæ Philosophiæ perfici potest: 1.º ratione formæ quatenus cogitata rationis naturalis exponuntur, vel sub forma *poetica*, vel sub forma *symbolica* aut *mythologica*, vel sub forma *religiosa*, vel tandem sub forma *scientifica* aut rationali: 2.º perfici potest ratione *temporis*. Quam divisionem, utpote faciliorem et compendio accommodatiorem nos hic sectantes, universam Philosophiæ Historiam in duas magnas per iodos dispescimus.

Periodus prima ab initio Philosophiæ, vel si mavis, humani generis ad Christum usque, in quo *omnia instaurata sunt*, excurrit. *Periodus altera*, sæcula a Christo usque ad nos elapsa complectetur.

Utraque periodus in tres epochas commode dividitur; unde epochæ sex pro universa Philosophiæ Historia chronologice exsurgunt. *Prima*, ab exordio Philosophiæ usque ad ejus introductionem inter Græcos sub forma scientifica et rationali. *Secunda*, usque ad instaurationem socraticam. *Tertia*, usque ad Christum, seu potius Christianismi introductionem. *Quarta* epocha, quæ est prima secundæ periodi, complectetur philosophiam Patrum Ecclesiæ a Christo usque ad Carolum Magnum. *Quinta*, usque ad instaurationem scientiæ ethnicæ (Renacimiento) sæculo decimo quinto. *Sexta*, usque ad nostra tempora.

Quoniam vero nostrum hocce opus hispanicæ juventuti præsertim dicamus, in qualibet epocha, pro rei natura, paullisper immorabimur in exponenda Historia philosophiæ hispanicæ.

Observatio generalis pro Historia Philosophiæ.

Qui philosophorum et scholarum systemata congrua ratione dijudicare velit, præ oculis habeat Philosophiam universim spectatam, duplex elementum involvere, nempe, elementum *traditionale* seu positivum, quod nihil aliud est quam doctrina homini primitus communicata per Dei revelationem ac posteris transmissa per sacerdotes et poetas, sed erroribus ac figmentis magis aut minus deturpata; et elementum *rationale*, seu doctrina per solam humanam rationem circa Deum, mundum et hominem acquisita. Hinc exurgit primaria ac fundamentalis distinctio inter philosophorum ac scholarum systemata. Nam ex iis quædam constituuntur per evolutionem elementi traditionalis; quædam vero per evolutionem elementi rationalis: alia demum, quæ veritati proprius accedunt, utrumque elementum includunt et evolvunt. Sic v. gr., ut in Græcorum philosophia exemplum offeramus, in schola italica seu pythagorica dominatur elementum traditionale, in jonica seu Thaletis dominatur elementum rationale; et in philosophia Platonis utrumque elementum continetur et evolvitur. Quod ipsum, pro diversis tamen gradibus, in cunctis philosophorum scholis et systematibus tam veteribus quam recentioribus, reperitur (1); ex quo solers homo præfatorum systematum spiritum et notionem generalem facile agnoscet et dijudicabit.

(1) Huic observationi concinit Rosmini, dum de Platone ita scribit: «Dans les écrits de Platon, il faut distinguer deux doctrines combinées ensemble: l'une *positive* et traditionnelle, l'autre *rationnelle*.

La distinction de ces deux doctrines se retrouve dans toute l'antiquité: c'est comme la clef qui ouvre l'intelligence de la philosophie ancienne. Aristote lui-même en parle très clairement: il fait mention d'une division des savants en deux classes, comme d'une division généralement admise; les uns s'appelaient *théologiens*, les autres se honnoient *philosophes*. Les théologiens devaient être ceux qui s'occupaient à recueillir et à pénétrer le sens des vérités que Dieu communiqua aux hommes dès les premiers âges du monde, et qui n'ayant jamais été entièrement perdues, s'étaient transmises de bouche en bouche, et de génération en génération. Au contraire, les philosophes devaient être ceux qui loin de s'en tenir à la tradition et à l'autorité n'y faisaient presque aucune attention, mais s'appliquaient à l'étude des vérités, en prenant pour guide le raisonnement individuel.» *Ideol. et Log.*, sect. 4.º, cap. 4.º, art. 26.

PERIODUS PRIMA HISTORIÆ PHILOSOPHIÆ.

CAPUT PRIMUM.

EPOCHA PRIMA HUIUS PERIODE.

§ I.

Philosophia Hebræorum.

Sunt qui velint nullam apud Hebræos extitisse veri nominis philosophiam; sed immerito: quandoquidem non solum in ipsorum libris divinis philosophia satis perfecta continetur, sed præterea opiniones ac systemata conflarunt propria ratione, ex quo cum chaldeis, ægyptiis, græcis ac romanis, temporis lapsu litterariam commercium habuere. Hinc Hebræorum philosophia, altera pure *traditionalis*, quæ sacris litteris continetur; altera ex *traditionali* et *rationali mixta* distingui commode potest.

1.º Philosophia traditionalis.

a) Existit Deus, ens summum, infinitum, spirituale, æternum, omnipotens, summe sanctus ac felix, nulla alia præter seipso indigens.

b) Hic Deus non ex necessitate, sed libera voluntate mundum creavit, id est, ex nihilo eduxit; qui mundus hominum usui et commodo tamquam fini proximo destinatus est.

c) Est autem homo creatura coalescens ex corpore et anima rationali, quæ spiritualis existit ac immortalis, ad supernam felicitatem libere consequendam in altera vita per cognitionem, amorem et fruitionem æternam ipsius Dei destinata.

d) Voluntas Dei, quatenus sanctissima ac ipsius intellectu infinito regulata, constituit regulam primariam et absolutam actionum moralium hominis, ac proinde ex ea originaliter derivantur leges, officia et jura hominum quoad Deum, quoad seipsos, et quoad alios homines.

e) Homo quia per peccatum libere amisit dona supernaturalia ipsi a Deo primitus collata, morti, tumultui, passionum ac miseriis, tam physicis, quam intellectualibus ac moralibus remansit obnoxius, a quibus Dei auxilio et supernaturali redemptione liberatur.

2.º Philosophia mixta ex traditionali et rationali.

Jam ante Christi tempora, et probabiliter paulo post captivitatem babylonicam, Judæorum sapientes in tres sectas scissi sunt. Ex quibus

a) *Essenii* docebant hominum animas spirituales et immortales, corporibus quasi carceribus includi, ac eas quæ illecebras carnis vitarent, æternis gaudiis; eas vero quæ voluptatibus inservirent, æternis suppliciis post mortem deputandas. Hinc a corporis voluptatibus abhorrentes, contemplationem divinorum sectabantur. Essenii mysticismum apud Judæos quodammodo representabant.

b) *Saducæi*, statuebant: 1.º animam immortalem non esse; 2.º nullas esse pœnas, vel præmia post mortem; ac proinde nec dari resurrectionem corporum; 3.º non agnoscebant existentiam angelorum sive spirituum homini superiorum. Unde epicureismum, sive materialismum, apud Judæos Saducæi representabant.

c) *Pharisæi* tuebantur: 1.º animæ immortalitatem, pœnas et præmia, resurrectionem hominis, et angelorum existentiam, adversus Saducæos; 2.º simul tamen admittebant quandam animarum metempsychosim; 3.º præter libros sacros, quos sæpe præpostere interpretabantur, sectabantur orales multas traditiones, quas a Moyse per majores se accepisse gloriabantur. Hinc illud apud rabbinicos libros tritum: «Moses accepit legem oralem in monte Sinai et tradidit eam Josuæ, Josua autem senioribus, seniores prophetis, prophetæ eum tradiderunt viris magnæ Synagogæ quæ floruit ætate Esdræ et Nehemiæ.»

3.º Ex hac orali traditione, cujus ope sensum mysticum ac secretum Scripturæ Rabbinici affingebant, originem duxerunt Thalmud et philosophia cabalistica (sic dicta ex *Kabbalah*) quæ apud Judæos postea viguit. Nam post excidium hierosolimitanum traditiones illas orales et secretas mandarunt scriptis sub nomine *Mischne*; atque tandem eas permixcendo cum doctrinis orientalibus et græcis, systema

quoddam confluxum quod in Thalmud, ac in libris cabalisticis continetur. Hoc porro systema præter plura peregrina, ad orientalium morem, sequentia continet:

a) Deus est lumen primævum et purissimum, ex quo per successivas et decrescentes emanationes omnia mundana entia processerunt, ita ut quævis emanatio præcedens sit origo subsequentis eaque perfectior.

b) Hinc quo res existit per emanationem a Deo primævo lumine remotiorem, imperfectior evadit, ita tamen ut quantumvis remota, vera emanatio sit illius primæ substantiæ.

c) Itaque, ipsa materia quæ ultima est emanatio, revera est substantia spiritualis, sicut primævum lumen ex quo emanat, ac dici potest *carbo Dei*, quasi condensatio radiorum illius luminis.

d) Primus homo, *Adam Kadmon*, est prima emanatio ex Deo, ac etiam est Messias in quo et per quem mundus præfatis successivis et decrescentibus emanationibus ex Deo Patre procedit.

4.º Inter philosophos Judæos merito annumeratur Philo Christo cœvus et Alexandria natus, qui systema conflavit ex doctrinis Judæorum cum ideis orientalibus ac græcis, præsertim Platonis, permixtis. Apud ipsum:

a) Mundus originem ducit ex Deo et materia tamquam duobus principiis æternis; ita ut Deus sit ens infinitum, immutabile, et incomprehensibile; materia vero principium recipiens a Deo formam et vitam.

b) Intelligentia infinita Dei quatenus continet ideas archetypas rerum omnium, sive existentium, sive possibilium, dicitur *Logos* et *Filius Dei*; et hujusmodi *Logos* est id juxta quod Deus mundum tam intelligibilem quam visibilem formavit.

c) Rationalis anima, præter partem *rationalem*, completitur aliam partem *irrationalem*, passione et cupiditate constantem: qui partem rationalem sequuntur, id est boni, præmio post mortem fruuntur; mali vero, in alia corpora migrare coguntur.

d) Deus, ens infinitum et purissimum lumen, non discursu aut ratiocinio, sed quadam immediata intuitionem ac per extasim animæ ab homine intelligitur.

Observationes.

Prima: Infertur ex dictis, Judæorum philosophiam thal-

rudicam et cabalisticam, pantheismum emanationis involvere; Philonis vero philosophiam, dualismum ac theoriam idearum Platonis, simul cum metempsychosi ac aliis doctrinis pythagoricis et orientalibus.

Secunda: Nihilominus, quod ad Philonem attinet, difficile est ejus systema dilucide ac tuto capere, quoniam ut viri critici adnotarunt, contradictoria et diversa in diversis libris docere videtur. Sic v. g. hominis anima quandoque apud ipsum post mortem manere in propria personalitate videtur; quandoque vero adfirmare videtur ipsius personalitatem in morte evanescere, ita ut in esse et per esse Dei absorbeatur.

§ II.

Philosophia Indorum.

Indorum philosophia dispesci etiam potest in *traditionalem*, quo nomine nuncupo eam quæ continetur, tum in libris *sacris*, tum in philosophicis, libris sacris consentaneis; ac *rationalem*, quæ continetur systematibus per solam rationem, nullo habito respectu ad libros sacros, elaboratis. Libri *sacri* Indorum *Vedæ* nominantur, ac quatuor numerantur: *Rig-Veda*, *Yadjour-Veda*, *Sama-Veda*, et *Atharva-Veda*. Auctor horum librorum habetur *Vyasa*, de quo dubitatur utrum singularis sit scriptor, vel potius designet plures compilatores, eo quod *Vyasa*, *compilatorem* significet.

Systemata libris vedicis consentanea, sunt *Mimansa*, cujus auctor habetur *Djaimini*; et *Vedanta*, cujus auctor habetur prædictus *Vyasa* compilator Vedarum. Præcipua vero systemata heterodoxa, seu libris vedicis non consentanea, sunt *Djainas* et *Budhas*. Sed tam hæc quam priora sub multiplici librorum ac systematum forma continentur et exponuntur. Ast nobis summa tantum capita philosophiæ traditionalis et rationalis, breviter exponere licet.

1.º Philosophia traditionalis.

a) Substantia prima et infinita quæ *Brahm* dicitur, existit ab æterno indeterminata, indistincta ac veluti unitas pura, somno divino dedita et absque sui conscientia.

b) Ex hujusmodi somno evigilans *Brahm*, transit ab indeterminatione ad determinationem, fitque potentia creatrix

et intelligentia determinata, ex qua primitus emanat *Maya*, id est, materia, seu illusio, quæ est veluti origo phænomenorum particularium et individuorum.

c) Simul cum *Maya* vel materia, emanavit ex sinu *Brahm*, *Brahma* qui creator, *Vischnu* qui conservator, et *Schiva* qui destructor formarum ac phænomenorum qui in mundo cernuntur, habentur. Atque hæc est *Trimurti* philosophiæ indicæ, in qua Trinitatem catholicam immerito quidam rationalistæ suspexerunt.

d) Secunda præfata *Trimurti* persona, *Vischnu*, pluries in terram descendit ut varias incarnationes et transformationes subiret, quarum narrationi nuncupatur maxima pars Vedarum.

e) Hominis animæ immortales quidem existunt; at continuo de corpore in corpus transmigrant, qua metempsychosi purificantur, ac tandem universali animæ uniuntur in qua absorbentur.

f) Denique, in systemate *Vedanta* in quo Vedarum doctrina evolvitur, docetur quod via ad felicitatem, ultimaque, perfectissima ac universalis hominis scientia positæ sunt in cognitione, hujus veritatis: *Brahma solus existit, et quidquid non est Brahma, est illusio*.

g) Hinc homo in duplici statu existere potest quoad possessionem scientiæ: dum existimat entia quæ in mundo apparent, esse objective realia ac inter se distincta, versatur in statu somnii: dum e contra agnoscit omnia idem esse cum *Brahma*, ita ut extra ipsum nihil reale existat, tunc versatur in statu vigiliæ.

2.º Philosophia rationalis.

Systemata heterodoxa quæ a Vedis recedunt vel saltem abstrahunt, sigillatim exponere non licet ex suscepti operis consilio et brevitate. Sufficiat igitur commemorare ea quæ celebriora sunt. Inter quæ annumerantur

A) Philosophia *Nyaya*, cujus auctor habetur *Gotama*. Logicam præcipue continet: 1.º exponit argumentationem syllogismo analogam, quæ constat *propositione* seu thesi, *ratione*, *exemplo*, *applicatione* seu assumptione, et *conclusionem*: 2.º sex cathogorias vel prædicamenta assignat, nempe *substantiam*, *qualitatem*, *actionem*, *universale*, *proprium* seu particulare, et *relationem*: 3.º docet animam hominis esse spiri-

tualem, et a corpore distinctam et independentem. Unde Nyaya haberi potest tamquam philosophia reliquis indicis systematibus præstantior, utpote rationi et veritati magis consentanea.

B) Philosophia *Sankhya*, cujus auctor *Kapila* habetur. Sensualismum ac materialismum continet, quippe docet: 1.º sensationem esse facultatem unicam qua res cognoscimus, quamvis inductionem ac traditionem hominum ei adjungat: 2.º primum principium rerum, esse materiam æternam, informem, indivisam, quæ producit, et non est producta: 3.º animam hominis ex materia originem ducere, atque ex combinatione aliorum elementorum exsurgere.

C) Est et alia philosophia *Sankhya*, quæ dicitur *Patandjali*, quia hic ejus auctor habetur. Sicut prior ad materialismum, ita hæc posterior ad mysticismum purum vergit. Nam inter alia hæc habet: 1.º vera hominis felicitas et scientia omnem actionem excludit, ac in perfecto otio et quiete reperitur: 2.º fides et contemplatio Dei, id est, entis absoluti, bonitatem et malitiam actionum excludit, nam «mente devotus in hoc ævo utraque dimittit, bene et male facta.» 3.º Deus est ens in seipso seu indeterminatum, quod cum in omnibus rebus reperitur, in omnibus reperitur Deus, seu omnia sunt Deus, quatenus omnia, rationem entis Participant: 4.º per extasim et contemplationem homo absorbetur tandem et extinguitur in Deo.

Observationes.

Prima: Philosophiam budhicam ommittimus, quia adhuc satis non constat de Budhaistarum vero systemate scientifico, quamquam conjectari licet eos animam hominis mortalem efficere.

Secunda: Ex dictis facile colligitur, falli eos, inter quos Balmes, qui pantheismum in philosophia Indorum renuunt agnoscere. Siquidem, sive orthodoxa, sive heterodoxa illorum systemata inspiciantur, in omnibus ferme perspicue sese offert pantheismus seu identitas absoluta et substantialis rerum. Quinimo, ipsa philosophia *Sankhya* *Kapilæ*, quæ, ut vidimus, materialismum profitetur, ex alia parte ad identificationem omnium cum materia vergit, ita ut inficietur objectivam realitatem ipsius *ego* humani singularis. Ait enim,

si fides Colebrooke: *Ego non existo; nec ego, nec aliquid quod sit mei, vere existit.*

Tertia: Apud Indos observantur cuncta fere systemata, quæ postea tum apud Græcos, tum apud occidentales populos extra doctrinam catholicam prodierunt; unde initia philosophiæ pure rationalis eis tribui merito posset (1).

§ III.

Philosophia Sinensium, Persarum et Ægyptiorum.

Horum populorum philosophiam jungimus, tum quia certa monumenta ad ipsorum doctrinas tuto dijudicandas non habemus, tum maxime quia theologiam ac religionem potius quam philosophiam proprie sapiunt illorum systemata.

A) Duo præcipui philosophi apud Sinenses celebrantur, quorum primus *Lao-tseu* 604 ante Christum natus, scripsit opus inscriptum: *Tao-te-king* (*Liber viæ et virtutis*) in quo præter metaphysica quædam circa Dei naturam rerumque emanationem ex divina substantia, fusius de moralibus disserit. Alter Sinensium philosophus Confucius (*Khoung-fu-tsee*) 551 ante Christum natus, quantumvis maxima veneratione et cultu Sinenses eum prosequantur, potius compilatoris quam philosophi nomen meretur; quandoquidem libri qui ipsi tribuantur, moralia quædam solum continent: unde revera, qua philosophus, multo inferior *Lao-tseu* proculdubio existit. Igitur, nostra sententia, si nomen et venerationem apud Sinenses obtinet, id debet: 1.º sectæ *Litteratorum* populo præidentium et imperantium, qui se Confucii discipulos profitentur: 2.º compilationi veteris Sinensium doctrinæ (2).

(1) «L'Orient est le berceau de la civilisation et de la philosophie; l'histoire remonte jusque-là, et pas plus haut.» Cousin, *Histoire de la Phil.*, lect. 5.

(2) «C'est lui, qui recueillit et mit en ordre tous les documents religieux, philosophiques, politiques et moraux qui existaient de son temps, et en forma un corps de doctrines sous le titre de *Y-king*, ou *Livre sacré des changements*; *Chou-king*, ou *Livre sacré par excellence*; *Chi-king*, ou *Livre des vers*; *Li-ki* ou *Livre des rites*.» Paulhier, *Les Livres sac. de l'Orient*, Introd., pag. 11.